Başkent Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Eleştirel – Yaratıcı ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı

PIVOLKA

YIL 2 SAYI 9 10 / 2003

Editörden...

Kürşad Demirutku
dkursad@baskent.edu.tr
Eleştirel - Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı

İnsanlık tarihi, insan soyunun tüm fiziksel ve zihinsel kısıtlılıkları yetmiyormuş gibi bir de doğayla mücadele ettiği uzun bir destandır. İnsanın doğaya olabildiğince hakim olması ise, ironiktir ama, bu kısıtlılıklarının yarattığı güdülenme ile üst düzey zihinsel yeteneklerinin etkileşimi sonucu mümkün olmuştur. Algılama, soyut düşünme, karar verme ve en önemlisi de hayalgücü ile ilişkili becerilerimiz ve bunlarla "kendi"miz arasında kurduğumuz bağlar bizi, kendi başına anlamlı olmayan ancak bir insanın bakışında merak nesnesi ve anlamın odağı olan doğayı açıklamaya itmiş, hatta mahkum etmiştir. Kozmogoni ile başlayan bu macera, felsefe ile sürmüş, felsefe bilimi doğurmuş, bilimse teknolojiyi yaratmıştır. Büyülü bir fener sanılan bilim ise aslında anlamak için çırpındığımız bu karanlık dünyada ürettiği bilgi ve keşiflerle cılız bir mum ışığıdır. Sabır, sebat ve kavrayışa yönelmiş saf bir merakla tutuşturulur. Eleştiren sözlerin en zayıf nefesiyle bile söner. Ancak yine de aydınlatır.

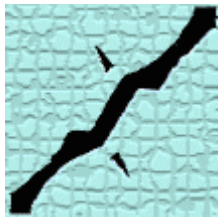
(devamı 2. sayfada)

Christian Peacock
"Clockface At the Musee D'orsay"

BU SAYIDA

- *"Anlaşılmaz" Olan Aslında Kim? - 3*
- *Merkez Bankalarının Bağımsızlığı - 5*
- *Bilgi Üzerine Notlar - 7*
- *Gandhi: Bağımsızlık ve Barış Öncüsü - 9*
- *Bilim Yalnız Bilmediğini Değil, Bilemeyeceğini de Bilmektir - 11*
- *UFO Fotoğrafları - 12*
- *M-araba Televole - 17*
- *Tiyatroda Psikolojik Gerçeklerin İzleri ve Williams - 18*

www.elyadal.org
www.pivolka.com

PIVOLKA
Yayın Kurulu

Zuhal Yeniçeri (Ed.)
Doğan Kökdemir (Ed.)
Bahar Muratoğlu (Ed. Yrd.)
Mehmet Çakar
Okan Cem Çırakoğlu
Kürşad Demirutku
Güler Işın
Nejat Can Okay
Ayşegül Yaman
Gülin Yoğurtçuoğlu

Bu sayının editörü:
Kürşad Demirutku

"Mum dibine ışımaz" der eskiler. Bilimde de kör nokta, bilimsel bilgiyi üretenin üretimine ve kendine bakışıdır. Bilinmezi bilinir kılmak için zorlu bir mücadeleye girişen bilimcinin kendi ayakları altındaki çamuru görmemesi belki de doğaldır. İşte bir bilimciyi battığı ya da batacağı çamurdan koruyacak tek şey, bir başkasının tutuşturduğu bir başka mumun ışığıdır. İnsan düşüncesinin kişilerarası çeşitliliği, onun kişi içindeki olası kısırlığına tek çaredir. İşte yukarıda söz ettiğim ironi, kadim insan soyunun sürekliliğini sağlayan kısıtlılığına rağmen doğaya olabildiğince hakim olması, kişilerarası farklılaşmaların insanlığın düşünce mozaiğindeki boş noktaları doldurması sonucu ihtişamlı bir ikonun yaratılmasıyla mümkün olmaktadır.

Düşünce özgürlüğü ve farklılıklarla yaşama anlamında demokrasi lüksünün en fazla barınması gereken yer bilimsel topluluktur. Bir bilgiyi geçerli kılabilecek tek şey bir başka bilginin geçersizliğidir ve bu her iki bilginin de üretilebilmesi koşuluna bağlıdır. Ancak o zaman zayıf bir nefesle bile sönebilecek mum ışıkları, yerini daha güçlü alevlere bırakabilir... bazen eksilen mumla insanlık biraz daha karanlığa gömülse bile. Orta Çağ'da her türlü hastalığı kan akıtma amaçlı cerrahi müdahale ile geçirmeye yönelik bilimsel anlayış, bu dönemde vebaya milyonlarca kurban vermiştir. SARS'ın birkaç ay içinde kontrol altına alınıp dünya çapında bir salgına dönüşmesine engel olan 21. yüzyıl bilimi ise bu refleksini Orta Çağ'ın cılız mum ışığına ve onu bir nefeste söndüren Rönesans rüzgârına borçludur.

İçinde yaşadığımız yüzyılı övgüye değer kılan ne varsa onu yergiye de açık hale getirmektedir. Bilimin teknoloji yaratması doğalken, bilimin yarattığı teknolojinin bilim yaratması, karanlığı aydınlatma motivasyonun yerini en büyük aydınlığı yaratma ve en çok mumu yakma yarışının aldığını göstermektedir. Korkum o ki, daha güçlü ışık kaynakları diye insanlık kendini daha cılız mum ışıklarına mahkum etmenin arifesindedir.

Bilimi mumla aramamamız dileğiyle...

Woody Walters
"Summer's Day"

"Anlaşılmaz" Olan Aslında Kim?

Nilüfer Uluç
Ankara Üniversitesi – Sosyal Antropoloji Bölümü

Günlük hayatta, farklı kültürden bir insanın davranışını, tutumunu, inançlarını, hatta görünüşünü anlaşılmaz bulduğumuzda sıklıkla tuhaf, komik, iğrenç... gibi sıfatlarla kendi açıklamamızı yapmaya yöneliriz. Bunu yaparken aslında kendi kültürel öğretimiz çerçevesinde, o kişinin kültürel öğretisini göz ardı etmiş oluruz. Bu, etnosentrizmdir. Etnosentrik bakış açısında, kişinin kendi kültürünü yücelterek, ötekini aşağılama eğilimi bulunmaktadır. Ötekinin kültürel öğretisini göz ardı ettiğimizde gördüklerimizi, okuduklarımızı, duyduklarımızı yorumlarken sahip olduğumuz etnosentrik bakış açısını, farkında olarak ya da olmayarak, kendi hayatımıza yayarız.

İçine doğulan kültür, bireyin hayatını cam bir fanus gibi çevreler. Her kurumuyla birlikte, bireyin doğumundan ölümüne kadar davranışlarını, tutumlarını, inançlarını, değerlerini çoğunlukla fark ettirmeden içselleştirmesini sağlar ve her kültür kendi normalini belirler. Doğal olarak biz içine doğduğumuz kendi kültürümüzün bize normal olarak öğrettiklerinin dışında kalanları, fanusun öte yanındakileri, anlamakta ve anlamlandırmakta güçlük çekeriz. Dolayısıyla herhangi bir durumu kendi kültürel öğretimiz çerçevesinde değerlendiririz. Bu değerlendirmeyi de 'doğru' kabul ederiz. Oysa olması gereken kendi kültürel gözlüğümüzü çıkarıp, ötekinin kültürel öğretisi içinde anlaşılmaz bulduğumuzu anlamaya çalışmaktır. Bilimsel olarak bunu yapan bilim dalı sosyal antropolojidir. Sosyal antropoloji, farklı kültürleri, ötekini açıklamayı, anlamayı hedef alarak, içine doğduğumuz kültürel yapı içinde oluşan düşünce sistemimizi yeniden yapılandırmaya çalışmaktadır. Böylelikle, içinde yaşadığımız kültürün dışındaki farklı kültürleri, kültürel çeşitliliği fark etmemizi sağlar. Örneğin, bazı kültürlerde ölen kişinin kalbinin, beyninin ya da karaciğerinin o kültürün üyelerince yenmesi, onların yamyamlıkla itham edilmesine neden olur. Yamyamlıkla itham etmeden önce, o kültürü bir değer olarak kabul ederek bunların yapılmasının nedenleri araştırıldığında, araştırmayı yapan sosyal antropoloğun saptadığı nedenleri (ölüye duyulan saygı, *mana*nın üyelere dağıtılması gibi), kendi kültür standartları içinde onaylaması gerekmez ama doğru tespit yapması gerekir. Böylelikle etnosentrik bakış açısını değerlendirmesinin dışında tutarak, diğer kültürlere var olanı olduğu gibi aktarır.

Fanusun dışında kalan kültürleri, ötekileri, anlamamak (tabii anlamamaya çalışmak da) bireylerarası, ülkelerarası, kültürlerarası çatışma sebebidir. Kimi zaman Pascal Nouma'nın Beşiktaş kulübünden atılmasına yol açar. Nouma'nın kendi kültürü içinde (belki) olağan sayılabilecek davranışı, kültürümüzde uluorta yapılamayacağından cezalandırılmasıyla sonuçlandı. Sadece işinden olmakla kalmayıp, gazete küpürlerindeki "iğrençlik", "büyük ayıp", "rezalet" başlıkları ile kamuoyunda da tepki toplaması sağlandı. Oysa Nouma, farklı bir kültürde top koşturduğunun ve o kültürün göreneklerinin kendine özgü olduğunun bilincinde olsaydı böyle bir cezalandırmayı yaşamak durumunda kalmazdı.

Etnosentrik bakış kimi zaman o kadar uç noktalara ulaşabilir ki, soykırım sebebi olarak da karşımıza çıkar. Kızılderili soykırımında Amerika'nın 'bunlar uygarlığı reddediyorlar, uygar olmak istemiyorlar' açıklaması ile kızılderilileri insan olarak göremedikleri gibi. Burada yanıt aranması gereken, uygarlığın hangi kriterler içinde ele alındığıdır. Günümüzde çoğu bilim dalı içinde, teknolojik açıdan ileri olma, uygarlık kriterini belirlemektedir. Teknolojinin reddi ya da ileri teknolojiye sahip olmama, bilgi çağında teknolojik bir 'ilkelliği' sağlasa da, uygarlığın ifadesi kültürel kurumların her alanında farklılaşabilmektedir. Uygarlık ifadesi için; bu kurumlara yönelik kriterlere göre yapılan, iki kültür arasında bir karşılaştırma gereklidir. Değerlendirme sonucunda yine de kültürün tamamına yönelik bir genelleme yapılamaz. Bu nedenle bir kültür diğerine kıyasla seçilen kritere göre daha uygar durumdadır, yorumu yapılmalıdır.

Etnosentrik bakış açısı kimi zaman da savaşların gidişatını etkiler. Amerika'ya ait Irak Savaşı'nda, Iraklılar'ın bir diktatörden kurtulma sevinciyle Amerika'ya kucak açacaklarının düşünülmesi gibi. Bu beklenti içinde gözden kaçan ve isteklerinin çabucak gerçekleşmesini engelleyen, Iraklılar'ın vatan savunmasına girmeleriydi. Uzun süre bir diktatörle yaşayan Iraklılar kurtuldukları için belki sevindiler ama bir başkasının boyunduruğu altına girmeyi reddettiler. Çünkü sunulan özgürlüğün (kavramsal olsa da) Amerika'ya ait olduğu ve Iraklılar için geçerli olmadığı göz ardı edilmiştir.

Etnosentrik bakış açısıyla kendi kültürel öğretimiz çerçevesinde ötekini yorumlarken, ötekinin de bizi kendi kültürel öğretisiyle değerlendirebileceğini hatırlamalıyız. Örneğin bizim kültürümüz için çok olağan olan ebeveynlerin çocuklarına evlenene kadar bakım vermeleri, hatta kimi durumlarda evlendikten sonra da destek olmaları bir başka kültür için (özellikle batı kültürü için) oldukça 'tuhaftır'. Batı kültüründe çocuk 18 yaşına geldiğinde kendi kazancını sağlayarak evden ayrılmakta, ayrılmıyorsa anne babasına kira ödemektedir. Böyle bir öğreti çerçevesinde yetişen birisi için, bizim kültürümüzde gördüğü, bireyin neredeyse ölene dek evlat olarak görülmesi oldukça anlaşılmaz olacaktır. Ya da ölümle ilgili inançlarımıza baktığımızda, gömü sırasında ağlamak, ağıt yakmak üzüntümüzü abartıyla ifade etmek, kendi kültürü içinde tabutun etrafında toplanarak şarkı söyleyen, eğlenen birisi için oldukça 'tuhaftır'. Kişilerarası ilişkilere bakıldığında da bizim kültürümüz içinde sıklıkla

rastladığımız kişisel alanımızın, örneğin Amerikan kültürüne göre, oldukça dar olması da benzer bir örnek oluşturur. Dokunmayı seven kültürümüzde kol kola gezen erkeklerin, bir Amerikalı tarafından eşcinsel olarak nitelendirilebileceği aklımıza gelmez. Kendi kültürümüz içinde bir karşılaştırma yapacak olursak, kırsalda görülen küçük yaşta evlilikler kent kültüründe 'ahlak dışı' olarak nitelendirilmektedir. Ekonomik nedenler gibi diğer öğeler bir yana, kırsal kesimde çocuk - ergen - yetişkin tanımları ile kent kültürünün çocuk - ergen - yetişkin tanımları arasındaki fark göz ardı edilirek, kent kültürü küçük yaşta evlenenleri 'çocuk' olarak niteler. Oysa bireyin biyolojik değil ama sosyal yaşı kültürlere göre değişmektedir ve kırsalda evlenen, evlendirilen 'çocuklar' aslında sosyal olarak evlenme yaşındadır. Kentlinin bu durumu onaylaması gerekmez ancak ahlaksızlık olarak suçlarken de kırsal kültürün öğelerini düşünmelidir.

Kısaca, etnosentrik bakış açısını hayatımıza dahil etmeye devam ettiğimiz sürece karşılaşacağımız kültür, hep kendi kültürümüz olacaktır. Oysa kendi kültürümüz fanusun dışındakilerden, ötekilerden daha fazla *normal* değildir ve 'anlaşılmaz' olan bize göre anlaşılmaz olandır. Bu nedenle de bir başkasına göre 'anlaşılmaz' olunabileceğini unutmadan değerlendirmelerde bulunulmalı ve bir durum, içine doğduğumuz kültüre göre doğru - yanlış, haklı - haksız olsa da, varolduğu kültür içinde anlamlandırılmalıdır.

Merkez Bankalarının Bağımsızlığı

Burçin Çöl
burchin28@hotmail.com
Eleştirel - Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı

Son yıllarda birçok ülkede merkez bankalarının bağımsızlığı büyük ilgi odağı haline gelmiştir ve siyasi iktidarlardan bağımsız, özerk bir merkez bankacılığı anlayışı giderek yaygınlaşmaktadır. Bağımsızlık kavramı, para ve banka sisteminin işleyiş ve denetiminde ortaya çıkan ve sürekli artış gösteren karmaşık problemlere çözüm olarak ortaya çıkmış; her ülkenin sosyal, politik, ekonomik ve kurumsal özelliklerine göre zamanla uygulanış aşamasında farklılık göstermiştir. Bugün, iki tür bağımsızlıktan söz edebiliriz: *Amaç ve araç bağımsızlığı* ile *araç bağımsızlığı*.

Merkez bankaları amaç ve araç açısından bağımsız olabilecekleri gibi, yalnızca araç açısından da bağımsız olabilirler. Amaç bağımsızlığına sahip merkez bankaları, para politikasına dair temel amaçlarını kendileri belirleyebilmektedir. Araç bağımsızlığı ise merkez bankalarının, belirlenen amaca ulaşma aşamasında para politikası araçlarının tümünü, hükümetin onayına gerek duymadan serbestçe kullanabilmeleridir. Bağımsızlık söz konusu olduğunda hükümetlerin para politikası üzerindeki etkileri büyük ölçüde azaltılır veya tamamıyla ortadan kaldırılır. Merkez bankalarının ne ölçüde bağımsız olduklarının anlaşılmasında, *ekonomik bağımsızlık* ve *politik bağımsızlık* açısından durumları önemlidir. Ekonomik bağımsızlık, hükümet harcamalarının finansmanının doğrudan merkez bankası kredileriyle yapılıp yapılmadığıyla bağlantılıdır. Eğer kamu kesimi açıkları merkez bankası tarafından doğrudan finanse ediliyorsa, ekonomik bağımsızlıktan söz edilemez. Politik bağımsızlığı belirleyen faktörler ise merkez bankalarının başkanlarının, banka meclisi üyelerinin ve başkan yardımcılarının atanma biçimleri, görev süreleri, görevden alınma şekilleridir. **(1)** Ayrıca, amaç bağımsızlığının olup olmadığı da politik bağımsızlığı etkileyen faktörler arasındadır.

Politik kaygıları dolayısıyla parayı sorumsuzca yöneten siyasi iktidarların etkisinden kurtulan merkez bankalarının, paranın değerinin korunması ve fiyat istikrarının sağlanmasında daha başarılı olduğu görüşü yaygınlaşmıştır. Bu görüşü paylaşan çok sayıda ülke, merkez bankalarını bağımsız hale getirmek için yasal değişikliğe gitmiştir. Aslında, böyle bir yasal değişikliğe gitmelerinin altında birçok neden yatmaktadır. **(2)** Öncelikle, fiyat istikrarını sağlayan Avrupa Para Sistemi (EMS) ve Bretton Woods sistemi gibi kurumların ortadan kalkması bu konuda yeni alternatifler aranması ihtiyacını doğurmuştur. Almanya II. Dünya Savaşı sonrasında sanayi ülkeleri içinde en iyi enflasyon rakamlarını yakalayan ülke olmayı başarınca, bunun Bundesbank'a verilen otonomi sayesinde olduğu düşünülmüş ve bu olay merkez bankası bağımsızlığının fiyat istikrarı sağladığının en büyük kanıtı olarak görülmüştür. Ayrıca, Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin ulusal merkez bankaları ve Avrupa Merkez Bankası'ndan oluşan Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin (ESCB) gelecekteki en önemli amacı fiyat istikrarı olacağı için, Maastricht Antlaşması'na göre bağımsız bir merkez bankası Avrupa Para Birliği'ne (EMU) üyeliğin önkoşullarından biri olmuştur. Tüm bunların yanı sıra Latin Amerika ülkelerinde de yüksek enflasyonu azaltabilecek kurumsal değişikliklere gidilme ihtiyacı hissedilmiştir. Son olarak, sosyalist ülkelerde de bağımsız merkez bankalarının oluşturulması, bu ülkelerin piyasa ekonomisinin düzgün bir şekilde işleyebilmesi için gerekli olan kurumsal yapıya geçişte bir adım olmuştur. Bu şekilde fiyat istikrarının sağlanmasında merkez bankalarının bağımsızlığı önem kazanmıştır.

Yapılan araştırmalarda merkez bankası bağımsızlığı ile enflasyon arasında negatif bir ilişki olduğu kanıtlanmıştır. **(2)** Temel makro ekonomi bilgilerimizden yola çıkarak bu konuyu şu şekilde açıklayabiliriz: Para arzının artış hızı ile enflasyon doğru orantılıdır. O zaman enflasyonu kontrol altında tutmanın yolu para arzını kontrol altında tutmaktan geçer. Para arzının artış hızının kontrolü, para politikası yoluyla merkez bankalarının elindedir. Diyelim ki, Merkez Bankası enflasyonu hiç hesaba katmadan hazine veya diğer kamu kesimlerine limitsiz kredi verdi; ve örneğin, siyasi iktidarlar kamu kesimi açıklarını bu krediler vasıtasıyla karşılamaya kalkıştılar. Bu durumda kur, faiz ve enflasyon oranlarının gerektirdiği para talebinin çok üstünde bir para piyasaya arz edilmiş olur. Bir diğer deyişle, Merkez Bankası karşılıksız para basmış olur. Arzı talebin üstüne çıkan paranın değeri düşer, enflasyon artış gösterir. Dolayısıyla enflasyonu kontrol edebilmek için, para arzının kontrolünü sağlayan Merkez Bankası'nın siyasi iktidarların baskısından bağımsız olması gerekmektedir.

Enflasyon ve merkez bankası bağımsızlığı arasındaki ters ilişki kanıtlanmış olmasına rağmen bağımsızlığın fiyat istikrarı için ne yeterli ne de gerekli olduğunu savunan görüşler de çoğunluktadır. ABD, Almanya ve İsviçre

gibi bağımsız merkez bankaları olan ülkeler enflasyonu düşük tutmayı başarmışlardır, ancak Fransa da, tamamen hükümetin kontrolü altında bulunan ve çok sık politik etkilere maruz kalan bir merkez bankasıyla Almanya'dan daha düşük enflasyon rakamları yakalamayı başarmıştır. Aynı şekilde Japonya da bağımsız bir merkez bankasından uzak ama enflasyon yerine deflasyonun yaşandığı bir yerdir. Üstelik yine pek çok bilimsel çalışmada bağımsızlığın deflasyonun maliyetini azaltmadığı kanıtlanmış; tam aksine bağımsızlık yüksek deflasyon maliyetleriyle ilişkilendirilmiştir. **(2)** Aynı çalışmalarda merkez bankası bağımsızlığının büyüme ve işsizlik oranını etkilemediği ortaya çıkmıştır. Tüm bunlar merkez bankası bağımsızlığının ekonomik sorunlara bir çözüm oluşturacağı düşüncesinde kuşkuların ortaya çıkmasına neden olmuştur ve bu konudaki tartışmalar sürüp gitmektedir.

Türkiye'de 25.04.2001 tarihli ve 4651 sayılı kanun ile Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu'nda değişiklik yapılarak bağımsız bir merkez bankası oluşturulmuştur. Gerekçe olarak ise Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu'nun yürürlüğe girdiği tarihten bugüne kadar geçen 31 yıllık süre içinde hızla değişen ekonomik koşullar, Türkiye'nin uzun yıllardan beri kronik enflasyon sorununu çözememesinin getirdiği giderek artan tepki ve merkez bankacılığı konusunda başta Avrupa Birliği normları olmak üzere dünyada meydana gelen gelişmeler gösterilmiştir. **(1)** Böylece yüksek enflasyonun düşürülmesi ve Avrupa Birliği'ne uyum sağlama hedeflenmiştir.

Para politikası ülkelerin ekonomisinde çok önemli bir yere sahiptir ve paranın yönetim ve üretimi siyasetten kötü anlamda etkilenmeye çok müsaittir. Politik kaygılar taşıyan siyasi iktidarlar kısa vadede kazandırıyormuş gibi görünen, ama uzun vadede kayıplarla sonuçlanan kararlar alabilirler ve tüm bunlar ekonomiyi derinden etkileyen sonuçlar doğurabilir. Para politikasını siyasetten uzak tutmanın yolu ise merkez bankasının bağımsızlaştırılmasıdır. Merkez bankası bağımsızlığı arttıkça enflasyonun azaldığı bir gerçektir, ancak her ülkenin ekonomisinde aynı ölçüde etki yaratmayabilir. Her ülke kendi yapısına uygun bir merkez bankası oluşturmalıdır. Türkiye ekonomisi de siyasi kaygılardan fazlaca etkilendiği için, bağımsız bir Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ile para politikasını siyasetten uzak tutmak doğru bir karar olmuştur. "*İyi olan tek merkez bankası, politikacılara hayır diyebilendir*." **(3)** Bu söz, belki de en çok Türkiye için geçerlidir.

Kaynakça:

(1) TCMB web sayfası, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/kanunacik.html

(2) Eijffinger, S.C.W ve Haan, J. (1996). *The Political Economy of Central-Bank Independence.* Princeton, NJ: Princeton University Printing Services.

(3) The Economist, Şubat 10, 1990, s.10.

Önerilen Diğer Kaynaklar:

Capie, F., Goodhart, C., Fischer, S. ve Schnadt, N. (1994). *The Future of Central Banking: The Tercentenary Symposium of the Bank of England*. Cambridge: Cambridge University Press.

Deane, M. ve Pringle, R. (1994). *The Central Banks*. USA: Penguin Group.

Dinçer, S., Mart2001, *MerkezBankalarınınBağımsızlığı (1),*
http://www.danismend.com/konular/maliisleryon/fihrist.htm

Bilgi Üzerine Notlar

H. Kemal İlter
kilter@baskent.edu.tr
Eleştirel - Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı

Canlıların, yaşamsal özelliklerini sürdürebilmeleri için ihtiyaç duydukları enerjinin elde edilmesi, yaşam şekillerinden, birbirleri ile etkileşim şekillerine kadar bir çok önemli sistem modelini içinde barındırmaktadır. Enerjiyi kendi yaşam aktiviteleri için kullanan canlıların, bu enerjiyi elde etme, kullanma ve başka enerji şekillerine dönüştürme becerileri de bu sistem modellerini destekleyen bir döngü oluşturmasına işaret etmektedir.

Enerjinin canlı yaşamı üzerindeki önemi nasıl tartışılamaz boyutta ise, bu enerjinin kullanımı için ihtiyaç duyulan bilginin önemi de tartışmaya açık bir konu olarak görülmemektedir. Bilgi, canlı yaşamının en önemli -enerjiden daha önemli- özelliğidir. Bir canlı için, enerjinin hangi kaynaklardan elde edileceği bilgisi, nasıl elde edileceği bilgisi, nasıl kullanılacağı bilgisi yaşamsal öneme sahiptir. Bir canlı tek bir konudaki -sadece enerji konusundaki- çok detaylı bu bilgileri nereden elde eder acaba?

BİLGİ ve SİSTEM TEORİSİ

Klasik sistem teorisi, canlıların karmaşık sistemler bütünü olduğunu kabul etmekle birlikte, onların biraraya gelerek daha karmaşık (sosyal ve psikolojik özellikler de dahil olmak üzere) sistemler oluşturduğunu ifade etmektedir. Canlıların yaşayabilmek için sistem dışından veri ve bilgi almaları gerektiği açıktır. Sistem teorisi canlıların diğer özelliklerini gözardı etsek bile, sadece bilgi sistemleri için bile bir döngü olması gerektiğinden bahseder. Pozitif entropi canlı sürekliliğini sağlarken, negatif entropi o canlının ölüme yaklaşmasını ifade etmektedir.

Girdi – İşlem – Çıktı (Geribildirim)

Veri (Ing: datum), işlenmemiş bilgi, ya da sistemlerin kendi dışından elde ettikleri, gerçek olaylar ve durumlar ile ortaya çıkan değerler olarak düşünülebilir. Bilgi (Ing: information) ise, sistem dışından elde edilen verilerin sistemin işine yarayacak (ya da yaramayacak) şekilde işlenmesi, analiz edilmesi, sıralanması, diğer veri ve bilgilerle birleştirilmesi, özetlenmesi, raporlanması gibi faaliyetlerin ortaya çıkardığı bir veri bütünü olarak görülmektedir.

Veri – Bilgi – Üst Bilgi – Bilgelik

Üst bilgi kavramı (knowledge), elde edilen bilgiler bütününün bir ürünü olarak, bilinenler bütünü, çeşitli bilgiler arasındaki ilişkileri de tanımlayacak bir yapıyı temsil etmektedir. Ancak üst bilgi bir büyük-sistemin elde edebileceği son nokta değildir. O sisteme ait tecrübelerin, çeşitli olaylara karşı oluşmuş tepkilerin, alışkanlıkların ve gen ilişkilerinin de üzerine eklenerek oluşturduğu bir anlayış ve kavrayış bilgeliği oluşturmakta, evrene ve çok-büyük-sistemlere bakış açısını içinde barındırmaktadır.

Gerçek anlamda, bilgi kelimesinin temelinde bu bilginin paylaşımına dair ufak belirtiler de bulunmaktadır. Bilginin sadece o sistem içinde kalmadığını, diğer sistemlerle de paylaşılarak farklı bilgi çeşitlerine dönüştüğünü bilmek, aslında bilginin de iletişim özelliklerini ön plana çıkararak bir bilişim kavramının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bilişim (Ing: informatics), Türkçe'ye 1966'da kazandırıldığı üzere;

> *"İnsanoğlunun teknik, ekonomik ve toplumsal alanlardaki iletişiminde kullandığı ve bilimin dayanağı olan bilginin, özellikle elektronik makineler aracılığıyla, düzenli ve ussal biçimde işlenmesi bilimi. Bilgi olgusunu, bilgi saklama, erişim dizgeleri, bilginin işlenmesi, aktarılması ve kullanılması yöntemlerini, toplum ve insanlık yararı gözeterek inceleyen uygulamalı bilim dalı."* (Aydın, 1981).

olarak tanımlanmaktadır. Dolayısı ile, bilginin elde edilmesi ve kullanılmasının yanısıra paylaşılması da bu tanım içinde bulunmaktadır.

BİLGİ ve BİYOLOJİ

Canlılar açısından verinin bilgiye, bilginin üst bilgiye dönüştürülmesi aslında karmaşık bir işlemler dizisi olarak ortaya çıkmakta ve en-büyük-sistemin bu dizi üzerindeki izini ifade etmektedir. Basitçe ele aldığımızda bir canlı için bilginin edinilmesi çok kolay görülmektedir. Ancak canlı içi sistemler için karmaşık yapıların çalıştığını görmek ve farketmek gerekmektedir.

Eline iğne batan kişinin verdiği tepki, çektiği acının algılanma süresinin ne kadar kısa olabileceğini gösterdiği gibi, temel özelliklerin korunması anlamında acının hissedilerek, acı veren uyarandan uzaklaşılması yönünde bir tepkiyi de anlatmaktadır. Bu fiziksel bilgi, canlıların sinir hücreleri ile kimyasal iletişim yoluyla, sinir hücreleri içinde ise elektriksel iletişim yoluyla beyne kadar gönderilmekte ve işlenmektedir. Yalnızca bu bilgiye dayalı bir tepkinin ortaya çıkması değil aynı zamanda da geçmişe ait bir depolama sistemi içinde bilginin üst bilgiye dönüştürülmesi de söz konusu olmaktadır.

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler canlı sistemlerle henüz boy ölçülemez durumda olsalar da, gelecekteki durumlarının bu rekabeti kızıştıracak özellikleri göstereceği öngörülmektedir.

BİLGİNİN EVRİMİ

Bilgi, canlıların yaşamsal aktiviteleri göstermelerine çok yardımcı olsa da, gerçekte paylaşılmasının entropi etkisiyle faydayı artıracağı açıktır. Bilişim kavramının altında yatan özellikleri, iletişim teknolojilerinde değişiklik ve yeniliklerle birlikte izleyebilmek, insanların (beyin faaliyetleri en yüksek olan canlı olarak) fiziksel özelliklerini olmasa bile sistemlerini değiştirmeleri ile görülmektedir. Bireysel olarak daha fazla bilginin elde edilebilmesinin, yaşamı daha da kolaylaştırdığını söylemek yerinde olacaktır.

Ancak, bireysel farklılıklar ve özellikler bir yana, insan toplumundaki ilerleme dünya üzerindeki milyonlarca canlı içinde kendini evrenin izleyicisi olarak gören bir canlı türünün geleceğe bakışı olarak nitelendirilebilir. İnsanoğlunun kendi geçmişini bilme isteği, geleceğe hükmetme duygusu, bilgiden olabildiğince faydalanmaya dönük çalışmaların da yapılmasını sağlamıştır.

Bilgiye aç insanoğlunun, veriden ve bilgiden bilgi, bilgiden üst bilgi, üst bilgiden de bilgeliğe geçiş sürecini artıracak teknolojik yenilikler ise, bilgi paylaşımını artırmış, bilginin paylaşılarak daha büyük değerler haline gelmesinin farkına varılmış olmasını da içinde barındırmıştır. Amaç, bilgiyi sadece günlük yaşamda kullanmak değil, onunla varolmak veya paylaşmak değil, en-büyük-sistemi tamamiyle algılama yolunu öğrenme isteği ve becerisidir.

BİLGİ TOPLUMU

Bilgiye dayalı toplumun ortaya çıkmasındaki en büyük neden, birdenbire bilginin önemini anlamış olmamız değil, bilginin önemini daha iyi gösterecek, daha iyi paylaşım imkanları ve değerler getiren teknolojik yenilikler olmuştur. Teknolojik yeniliklerin hızlanmasındaki neden ise daha fazla bilgiye ihtiyaç duyacak, daha karmaşık sistemler içinde bulunan insanoğlunun istek ve kararlılığıdır.

Bilgi toplumu, daha önceden de tarihin farklı dönemlerinde yaşandığı gibi bir yaşama şekli olarak görülmektedir. Örnek olarak; tarım toplumları, tarımla yaşamlarını sürdüren, hayatı algılama ve hayat görüşleri de tarım üzerine kurulmuş olan, bireyler arası ilişkileri ve toplum özellikleri tarım kültürünü içeren topluluklar olmuştur. Sanayi toplumuna geçiş süreci içindeki değişiklikler, tarımın büyük oranda makineleşmesi ve bireylerin katkılarının farklı alanlara kayması ile ateşlenmiştir. Sanayiye dayalı bir yapının, kültüründen, insan ilişkilerinden ve hatta yiyecek alışkanlıklarından bahsederken, sanayi bakış açısının tamamiyle yansıtıldığını görmemiz gerekecektir.

Bilgi toplumu, sonuç itibariyle, "bilgi"nin toplum içindeki yerinin artması, yaşam sistemleri ile yaşamı kavrayış bakış açısının bilgi temelli bir yapıya bürünmesi ile görülmektedir.

Birey olarak bilgi toplumunun içinde yaşadığımızı bilmemiz yeterli değildir. O toplumun özelliklerini de yansıtacak bir bakış açısına sahip olmamız bizden beklenmektedir.

Gelecekte, hangi özelliklerin bizi yönlendireceğini bilmek belki mümkün olmayacaktır. Ancak evrenin ne olduğunu, temel özelliklerini bildiğimizi varsayan, yaşamın bütün gizemlerini çözdüğümüzü düşünen, fizik biliminden felsefeye kadar çeşitli dallarda son noktaya gelindiğini söyleyenlerin çok yanıldıkları görmek artık aşikar bilim tarihi içindeki bir dönüm noktası da olmayacaktır.

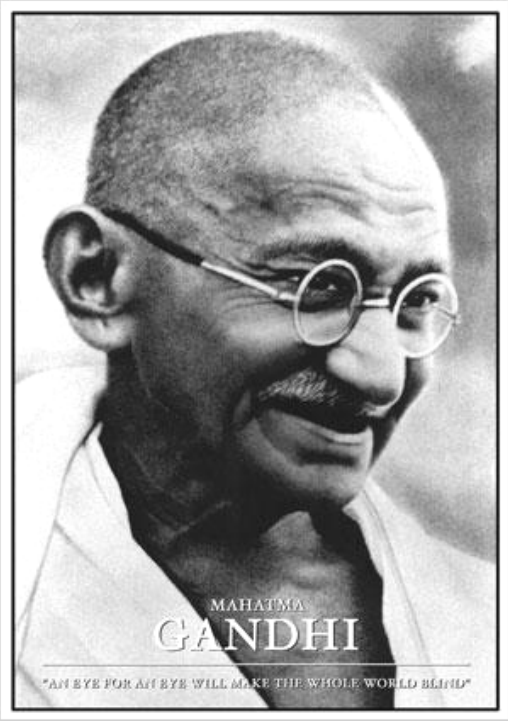
20. yüzyılın başında talihsiz bir bilim adamının söylediği gibi "Fizikle ilgili herşeyi artık biliyoruz, bunun üzerine keşfedilecek ve bilinecek bir şey kalmamıştır." cümlesi gelecekte de defalarca tekrarlanacak, 1980'de Microsoft'un başkanı Bill Gates tarafından söylenen "32 Kb bellek tüm dünyadaki bilgisayarlar için son noktadır, daha fazla belleğe ihtiyaç duymaları mümkün değildir" cümlesine benzer cümleler farklı bilim ve iş dalları için söylenecek, ancak bilginin insanoğluna katkısı sonsuza kadar sürecektir.

Kaynakça:

Köksal, A. (1981). *Bilişim terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Gandhi: Bağımsızlık ve Barış Öncüsü

Ayşegül Yaman
aysgl_yaman@yahoo.com
Eleştirel - Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı

Elbette ki hiçbir başarı kolay kazanılamaz; başarıya ulaşmak için onu haketmek gereklidir. O yolda ilerlerken önce hayal kurar, hedefe ulaşabilmeyi ümit ederiz daha sonra da zorluklardan yılmamacasına savaş veririz. Peki savaşmak derken ne demek isteriz (?), bildiğimiz anlamda mı savaşırız; insanların canını yakarak, kırarak... yoksa istediğimizi sevgi ve inanç yoluyla da elde edebilir miyiz? Belki ilk anda imkânsız gibi gelebilir ama, başarının bu şekilde de kazanılabileceğini kanıtlayan bir örnek var karşımızda: Mohandas Karamçand Gandhi.

2 Ekim 1869'da Porbandar'da Vaşiya kastından kültürlü ve varlıklı bir ailenin oğlu olarak doğan Hindistan'ın milli ve dini lideri Gandhi, Ahmedâbâd Üniversitesi'nde okudu. Mezheplerinin gerektirdiği sıkı bir disiplin içinde büyüdü. Gandhi ailesi, yüzyıllar boyunca, Kathiawar eyaletlerinde önemli siyasi mevkilerde bulunmuşlardı. Mohandas Gandhi'nin babası Kaba Gandhi de önemli bir siyasi şahsiyetti. Annesi dine son derece bağlı, akıllı bir kadındı.

Mohandas, içinde olduğu sosyal yapının yasaklamasına karşın 1888-1891 yılları arasında Londra'da hukuk öğrenimi gördükten sonra, iki yıl Bombay ve Rackot kentlerinde avukatlık yaptı. 1893-1914 yılları arasında Güney Afrika'da avukatlık mesleğine devam etti. Transvaal British-Indian Derneği'ni ve Indian Opinon Gazetesi'ni kurdu. Burada ırkçı Apartheid rejiminin ırk ayrımı politikalarına maruz kalan Hintli göçmen işçilerin haklarını savundu. Hint topluluğunun daha iyi, temiz ve dürüst bir hayat yaşaması için çabaladı. Hint Bağımsızlık Yasası'nı hazırladı. Şiddeti, yalanı ve haksızlığı aynı şey olarak gördüğünü belirtip, gerçek konuma ulaşmanın tek yolunun bunlardan kaçınmak olduğunu savundu, zaferi düşmanı mahvederek kazanmayı düşünmedi. Onun prensipleri; düşmanla işbirliği yapmamak, onlara eziyet etmemek ve gerektiği zaman da insani yardımda bulunmaktı. Bunların yanı sıra ideolojisinin temellerinde Pasifizm, uzlaşmacılık, çilecilik, Asya milliyetçiliği, Hinduizm akımının dinsel mistik ögeleri, dinlere saygı ve sivil itaatsizlik yatmaktaydı.

Gandhi ve arkadaşları silaha silahla karşılık vermediler, düşmanlığı sevgi ile, saldırıyı merhamet ile karşıladılar. Düşmanları bu yepyeni ve garip mücadelenin karşısında ne yapacaklarını şaşırdılar. Gandhi, 1900'lü yıllarda sivil itaasizliği, itaatsizliğin eyleme dönüşme yöntemini hedef alan pasif direniş anlayışı ile geliştirerek, baskıcı yönetime karşı uygulanan etkili bir yönteme dönüştürmüştür. O "pasif direnişi", geliştirdiği *satyagraha* felsefesine dayanarak, kendileri şiddet kullanmasalar bile şiddete maruz kalma riskini göze alabilen toplulukların gösterdiği mücadele olarak tanımlamıştır. Satyagraha, insanın mutlak hakikati bilememesi ve bu yüzden de cezalandırmaya yetkili olamaması anlayışına dayanarak şiddet kullanmayı dışlar. Pasif direnişi hayat felsefesi olarak benimseyen Gandhi bu eylemi yaşamı boyunca çeşitli şekillerde hayata geçirmiştir:

Güney Afrika'da avukatlık yaptığı zamanlarda, Güney Afrika Hükümeti, Asyalı göçmenlerin sınırdan izinsiz girmesini yasaklayan ve bunu hapisle cezalandıran bir kanun uyguluyordu. Gandhi binlerce insanı, sınırı kasten büyük kitleler halinde geçmek için teşvik etti. İnsanlar sınırdan izinsiz girdikleri için hapse atıldılar ama öyle artış yaşandı ki hapishanelerde yer kalmamaya başladı ve hükümet pes ederek hapis cezasına son vermek zorunda kaldı.

Güney Afrika'daki yönteminin başarısı duyulduktan sonra, Hint halkının isteği üzerine ülkesine geri dönen Mohandas, Hint halkının hürriyetini sağlama çalışmalarına hız verdi. O dönemde İngiliz yönetiminin tekeline aldığı tuz üretimine karşı koyarak beraberindekileri deniz kıyısına götürdü ve deniz suyunu buharlaştırma yoluyla tuz üretti. Yasaya karşı geldiği için tutuklandı ama İngiliz Hükümeti bu yolun fayda etmeyeceğini anlayarak, kamuoyunun baskısıyla yasayı iptal etti. Gandhi, Hindistan'da olduğu yıllar boyunca İngiliz emperyalizmine karşı pasif ve uzlaşmacı bir yol izledi. Halkını İngilizlerle iş birliği yapmamaya çağırdı, el sanatlarına dayanan ürünlerin üretilip satılmasına çalıştı. Bundan sonraki yıllarda da pek çok kez tutuklanıp hapse atıldı her seferinde serbest bırakıldı. O, yılmayarak mücadelesine devam etti.

Sevenleri tarafından ruhundaki ender rastlanan yücelik için Mahatma "Yüce Ruh" olarak anılan Gandhi, 30 Ocak 1948 tarihinde bağnaz bir Brahman tarafından gerçekleştirilen bir suikastle Yeni Delhi'de öldürüldü. Külleri Ganj Nehri'ne serpildi.

Mahatma, sessizliğin gücü diye adlandırılan bir hareketle savaşsız bir şekilde savaşarak ülkesinin bağımsızlığa kavuşmasını sağladı. O, sömürge bir ülkeden yeni bir toplum yaratmayı başardı. Gücünü ne bir devrim ya da bir ordudan ne de bin bir manipülasyona açık bir genel seçim sonucu sayılan geçerli oylardan da almıştır. Ancak seçimle ya da devrimle gelen liderlerle karşılaştırıldığında Gandhi'nin insanlık sınavında aldığı yüksek not, O'na dünyanın ahlaki - manevi kahramanı olma onurunu yaşatmıştır. Onun " Bana muhalefet edene sevgiden başka verilecek bir şeyim yoktur. Onlara sevgiyi sunmakla kendilerini daha yakınıma çektiğimi kabul ederim." "Hakikat ve sevgi ile bütün dünya fethedilebilir. Sevgi, dünyada en ince bir kuvvettir" sözleri kendisinin gücünü nereden aldığını ve hayat felsefesinin ne olduğunu en iyi şekilde ortaya koyar.

Kaynakça:

Yeni Hayat Ansiklopedisi (Cilt: 3), (sf:1319-1322)
Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (Cilt: 9), (sf:4392)
*Meydan-Larousse Gençlik Ansiklopedisi (*Cilt: 2), (sf:95)
http:// www.sscnet.ucla.edu/southasia/history/gandhi/gandhi2.html [30 Eylül 2003, WEB]
http:// www.engagedpage.com/gandhi.html [30 Eylül2003, WEB]
http:// www.biyografinet/kisiayrinti.asp [30 Eylül 2003, WEB]
http:// fbc.binghamton.edu/commentr.htm [30 Eylül 2003, WEB]
http:// www.canaktan.org/felsesosyo-tarih/sivil-itaat/pasif-direnis.htm [30 Eylül 2003, WEB]
http:// www.zaman.com.tr [30 Eylül 2003, WEB]
http:// www.mkgandhi.org/biograpy [30 Eylül 2003, WEB]

Mahatma Gandhi
1869 - 1948

Bilim Yalnız Bilmediğini Değil, Bilemeyeceğini de Bilmektir*

A. M. Celal Şengör
sengor@itu.edu.tr
İTÜ, Jeoloji Mühendisliği Bölümü

Akla mağrur olma Eflatun-i vakt olsan eğer,
Bir edib-i kamili gördükte tıfl-ı mektep ol.
Nef'î

Bilim, bilmeyi gerektirmez mi? Türkçede bilim *bilmek* sözcüğünden türer ve İ. Z. Eyuboğlu'nun etimoloji sözlüğüne göre" bilinen, bellekte iz bırakan" anlamına gelir. Batı dillerinin pek çoğunda kullanılan *science* terimi bir Hint-Avrupa dil kökü olan ve "ayırabilmek, fark etmek" anlamlarına gelen *skei-*'den türemiştir. Latince *scienta* Yunanca *episteme*'nin karşılığıdır ki, bu kelime "anlayış, bilgi, bilim" anlamlarına gelir ve "bir şeyin önünde durmak, bir şeyle yüz yüze gelmek anlamında bir kökten türemiştir. Arapça *'ilm'* kelimesi bilmeyi belirttiği gibi, Çince "bilim" anlamına gelen *xuéshú* (şueşu okunur!) aynı zamanda "bilgi, öğrenim" anlamındadır ve "öğrenmek, incelemek" anlamındaki xu*é*'den üretilmiştir. Bu kısa listede görülen, tüm büyük kültür dillerinde "bilim" yerine kullanılan kelimenin olumlu bir anlamı olduğu ve bilmeyi simgelediğidir.

Ancak bilim tarihine bir göz attığımızda, bunun belki daha doğru olarak bir yanılgılar tarihi olarak betimlenebileceğini görürüz. Bugün, ne eski Yunan'ın görkemli doğa kuramları, ne Ortaçağ'ın mütevazı keşifleri, ne de bize çok daha yakın olan Rönesans, Akıl Çağı, hatta 19. yüzyılın bilimsel teorileri, ilk ortaya çıktıkları şekilde ders kitaplarımızda yer almaktadır. Pek çok bilim dalında, örneğin benim ihtisas dalım olan jeolojide, bugün okutulan temel teorilerin pek çoğunun yaşı kırkı geçmemektedir. Kısacası, bilim sürekli bir yanılgılar silsilesi içinden geçerek günümüze gelmiştir. Ancak, günümüzde kendimiz, çevremiz, dünyamız, hatta evrenimiz hakkında bildiklerimiz atalarımızın bildiklerinden o kadar çoktur ki, günümüzde tüm insan bilgisi en çok her bir yılda bir ikiye katlanmaktadır! Bu hız, daha geçen yüzyılın ortasında her yüz yılda birdi. Şimdi şu soru karşımıza çıkmaktadır: Tüm geçmişi bir yanılgılar tarihinden ibaret olan bir faaliyet nasıl oluyor da bu kadar olumlu işler yapabiliyor, bu kadar çok bilgi üretebiliyor? Bu soruya cevap verebilmek için bilginin nasıl edinildiğini tartışmamız gerekir. Bu da bizlere, insan uygarlığının, bizleri diğer canlılardan çok farklı yapan insan olma özelliğinin de özünü gösterecektir.

Tekil nesneleri doğrudan duyularımızla bilebiliriz. Bu duyuların sık sık yanılması, tekil nesnelerin "bilinebilmesinde" tekilin dışına çıkan genel kavramların kullanılma zorunluluğu (örneğin cam bir bardağı "bilebilmek" duyularımızla algıladığımızın da ötesinde cam ve bardak kavramlarının bilinmesini gerektirir) güçlükler çıkarır, ama bu güçlükler kolay aşılabilir. Ancak genel kavramları onları oluşturan tekil nesnelerden hareketle bilemeyiz, zira bunların hepsini gözlemeye ömrümüz ve imkanlarımız yetmez (bilimsel bir problem olarak tüm evrenin evrimini düşünün!). Örneğin yerçekimi kanunlarını, dağ oluşumunun nedenlerini, canlıların evrim süreçlerini ancak *kendi uydurduğumuz* kuramlarla açıklayabiliriz. Bu kuramlar, uydurulduktan sonra eldeki gözlemlerle *sınanırlar*. Sınavı geçemeyen kuramlar derhal terk edilir, sınavı şimdilik geçenler bilimcinin bir aleti olarak kullanımda kalırlar; ta ki ters bir gözlem, onu da geçersiz kılana kadar. O zaman bilimci, yanlışlanan kuramın açıkladığı tüm gözlemleri *ve* açıklayamadığı gözlemi de açıklayacak yeni bir kuram uydurmaya çalışır. Bu şekilde yeni uydurulan kuramlar giderek kendilerinden öncekilerden daha zengin gözlem demetlerini açıklayan zengin zeka ürünleri ve aynı zamanda evren yorumları olarak insan bilgisini zenginleştirmeye devam ederler. Ancak bilimci, bilimin başdöndürücü başarılarına rağmen incelediği nesneler karşısında kendi aczini bildiğinden, hiçbir zaman son gerçeğe ulaştığını iddia edemez, hatta buna tesadüfen ulaşmış olsa bile bunu fark edemeyeceğini bilir. Bilimi, insan bilgisine katkı yaptığını iddia eden ve içinde kesinlik iddiaları bulunan tüm inanç sistemlerinden ayıran ve onların hepsinden daha başarılı kılan işte bu haddini bilirlik ve aynı zamanda inatçı sorgulamacılık/eleştiricilik özelliğidir. İnsan, ilk günlerinden beri halk arasında "deneme-yanılma yöntemi" de denilen bu yöntemle bilgisini genişletmiş, kesin ve tartışılmaz bilgiye ulaştığını iddia eden hiçbir otoriteyi ciddiye almayan, ancak her gördüğünü ve duyduğunu sürekli sorgulayıp eleştiren toplumlar tarihte uygar ve müreffeh olabilmişlerdir.

** A. M. C. Şengör'in bu yazısı 5 Kasım 1997/13 Aralık 1997 tarihinde Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi'nin 560. sayısında yayınlanmıştır (s. 7). Ayrıca, aynı yazı "Zümrüt-name" isimli kitabında da yer almıştır (1999, Kredi Yayınları, s. 25-27). Sayın Şengör'e yazısını yeniden yayınlamamıza izin verdiği için teşekkür ederiz.*

UFO Fotoğrafları

N. Can Okay
benimbuyrun@hotmail.com
Eleştirel - Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı

Dünya dışı yaratıklar uzun yıllardır zihinlerde soru işareti olarak kalmışlardır. İlk kez II. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'da görüldükleri iddia edilen dünya dışı akıllı yaratıklara olan ilgi (Extraterrestrial Intelligence) medyanın da olayı sürekli gündemde tutması ile artmıştır. Zamanla Amerika'dan sonra Avrupa'da da Ufo gördüğünü hatta uzaylılar tarafından zorla kaçırıldığını iddia edenler olmuştur. Bilim insanlarınca yapılan onlarca deneyle gerçek olmadıkları ispatlanmış olmasına rağmen iddiaların sonu gelmemiştir. Dünyada hayatın ve 'insan' varlığının nasıl ortaya çıktığı çözülemediğinden insan beyni bu tip gizemli iddiaları hayatın kaynağına bağlamaktadır. Bunun başlıca nedeni insan psikolojisinin gizemli olaylara karşı ilgisidir. Hüseyin Batuhan 'Bilim ve Şarlatanlık' adlı kitabında kanıtlanmamış olmalarına rağmen ufo gördüklerini iddia edenlerin sayısının neden sürekli arttığını çok güzel özetlemiştir: "*İnsan beklentilerinin ve önyargılarının gözlemlerini nasıl etkilediğini bilmeyen yok gibidir. Örneğin bir yakınınızı heyecan ve sabırsızlıkla beklerken bir çok kişiyi uzaktan ona benzetirsiniz. Aynı şekilde, hayaletlere inanan bir kimse, özellikle alacakaranlıkta gördüğü bir gölgeyi kolaylıkla hayalet sanabilir. İlk uçan daireler haberi çıktıktan sonra birçok insanın gökte bunları arar duruma geldikleri ve gördükleri her uçan cismi bir 'uzay gemisi' gibi görme eğiliminde oldukları şüphe götürmez.*" **(1)**

İşte bunun farkında olan medya kuruluşları da daha fazla tiraj yapabilmek adına konuyu sürekli gündemde tutmuşlardır.

Uzaylılarla iletişime geçmek için 1960'lı yıllardan beri bilimsel deneyler yapılmaktadır. Ancak dünya dışından hiçbir sinyal alınamamış ve denemelerin tümü sonuçsuz kalmıştır. 1973 yılında ABD'de başlayan CETI (Communication with Extra-Terrestrial Intelligince) projesinden de bir delil çıkmayınca daha komik bir iddia ortaya atılmıştır; 'daha önce diğer gezegenlerde de yaşam olmuştur ancak çok ileri olan bu uygarlıklar nükleer savaşlar sonucu ortadan kalkmıştır'.

Fotoğraf 1:

Dünyaca ünlü Roswell olayı... Amerika'da Rosweel kasabası yakınlarına düşen bir ufodan çıkan uzaylı yaratığın otopsisi videoya alınır ve kaset medyaya sızar. *Kodak* yetkilileri filmin ilgili tarihte üretildiğini ve filmde herhangi bir montaj olmadığını açıklamıştır. Karşı bir iddia ise bunun bir çocuk cesedi olduğudur.

Fotoğraf 2:

Işığı karşınıza alarak yaptığınız fotoğraf çekimlerinde fotoğraf makinesi ışık kaynağını baz alarak ölçüm yapar. Dolayısıyla ışıkla aranızda bulunan obje (uçan ya da uçmayan) karanlık çıkacaktır. Aşağıdaki fotoğrafta görünen bina bu kurala uyuyor. Ancak sonradan fotoğrafa monte edilen uçan cisimler uymuyor. Ne de olsa onlar birer UFO!...

Fotoğraf 3:

İşte bir ışık hatası daha... Görüldüğü üzere güneş ışığı ağacın önünden gelen ufoyu aydınlatıyor. Fakat yanında duran ağaç karanlıkta kalmış.

Fotoğraf 4:

Fotoğrafçılık tekniklerinden biri 'pan hareketi' dir. Pan hareketi, hareketli nesnelerin fotoğrafını çekmek için kullanılır. Makinenin sağdan sola - soldan sağa doğru yaptığı harekete pan denir. Bunu yapabilmeniz için hareket halindeki nesnelerin hareketini izleyerek fotograf çekmelisiniz.

İşte pan hareketi yapılarak çekilen bir fotoğraf. Bisikletli çocuğun hızı izlenmiş ve konu net biçimde pozlanmıştır. Bisikletli çocuğun arkasında kalan kısım ise 'hareketsiz' olduğu için renk demeti olarak gözükür. **(2)**

Bu bilgiden sonra aşağıdaki ufo fotoğraflarına bakalım. Görüldüğü gibi apartmanlar arasında gezen bir ufo fotoğraflanmış. Hareket eden bu nesne takip edilmiş ve herhalde apartmanlar da ufoyla aynı hızda hareket etmişler ki, sabit olarak fotoğrafta yer alabilmişler.

Fotoğraf 5:

İlk fotoğrafta kalkışa geçmiş bir uzay aracı var. İkincisi ise uçan aracın duvara monte edilip salonları süsleyecek bir avize olmasını sağlayan metal çubuğunu da içeriyor...

Ufo fotoğrafı çekmek sanıldığı kadar zor da değil...İşte bir örneği:

Fotoğraf 6:

Gece çekilen ilginç bir ufo fotoğrafı... Hem de hiçbir fotomontaj yok...

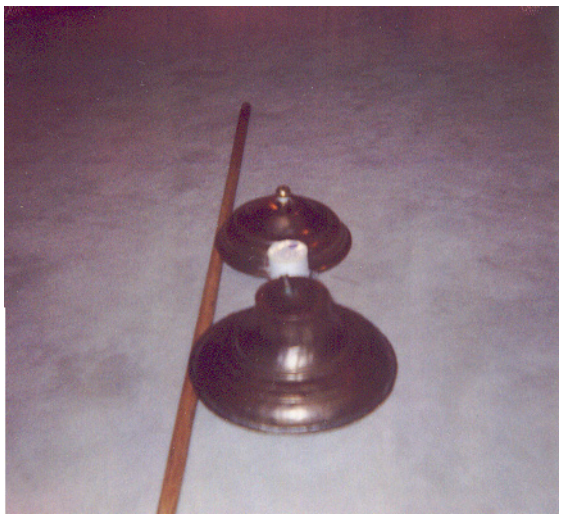
Fotoğraf 7 - 10:

Aşağıdaki ufo fotoğrafları ise benim tarafımdan Başkent Üniversitesi'nin bahçesinde çekildi. Üstelik yukarıdaki kadar ayrıntılı araçlar da kullanılmadı. Sadece bir sopa, makara ve eski bir bakır tabak yardımıyla ufo fotoğrafı çekmek mümkün oluyor. Eğer photoshop ile çektiğiniz fotoğrafları düzenlerseniz gazetelere dahi çıkabilirsiniz...

Fotoğraf 11 - 12:

Aşağıda 'uzaylı gördüğünü iddia edenlerin' tariflerine dayanarak bilgisayarla hazırlanmış olan resimler bulunmaktadır. Bu resimlerin ne kadar gerçekçi olduğuna bakarak 'gerçek sanılanların ne kadar sahte olduğunu' anlayabiliriz.

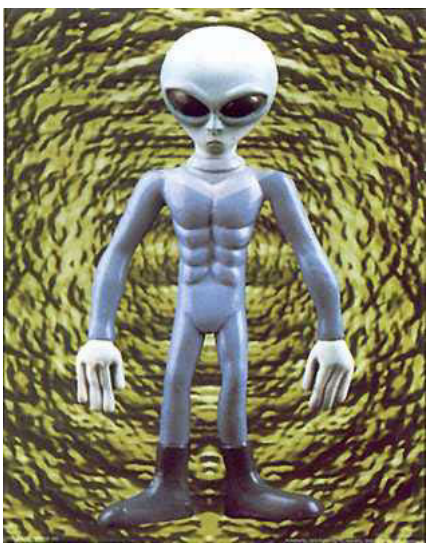

Ortada hala bir kanıt yoksa ve ufo fotoğrafı çekmek bu kadar kolaysa büyük medya kuruluşlarının olayı hala gündemde tutmasının sebepleri neler olabilir? Birincisi insanların gizemli olaylara olan büyük ilgisi, ikincisi ise büyük paraların harcandığı bir sektör oluşmuş olmasıdır. Ufo ve uzaylı figürlerini taşıyan anahtarlıklardan tutun da, çok geniş hayal gücü içeren kitaplara, dünya çapında gösterilen filmlere kadar çeşitli ürünler bulunabilir. İnsanların ilgisinden yararlanan gazeteler büyük satış rakamlarına ulaşırken, televizyonlar ise rating rekorları kırıyorlar. '...Amerikan Hükümeti 1960'ların başında kurduğu komisyon ile ufo ve uzaylı gördüğünü iddia edenlerin anlattıklarını inceliyor. (...) Başında Edward U. Condon adlı bir fizikçinin bulunduğu komisyon 1968 yılında 'Condon Raporu' adı altında bir belgeyle sonucu açıklıyor. Görüldüğü iddia edilen bütün Ufo'ların düpedüz aldatmaca, sanrı veya meteorlar, Venüz Gezegeni, büyük balonlar, bilinen hava araçlarından biri, uzaydan dönen uydular, atmosferle ilgili göz aldatmaları olabileceğine karar veriliyor.' **(1)**

Görüldüğü iddia edilen ufolar algı yanılmasından ibaret. Ufo fotoğrafı çektiğini iddia edenler ise kendi psikolojileri hakkında ipuçları veriyorlar...

Kaynakça:

(1) Batuhan, H. (1993). *Bilim ve şarlatanlık*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
(2) Gençdiş, C. (1999). *Fotoğraf Teknikleri*. http://www.dergi.org/032000/0801.htm [9 Eylül 2003, WEB]
(3) Frazier, K. (1986). *Science confronts the paranormal*. New York: Prometheus Books.
(4) Tuna, T. (1994). *Uzayın ötesi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
(5) Çetinbal., *Zamanda yolculuk yapılabilir mi?*. http://www.zamandayolculuk.com [9 Eylül 2003, WEB]
(6) *Türk UFO*. http://www.geocities.com/turkufo2000/galeriler.htm [9 Eylül 2003, WEB]

M-araba Televole

Mehmet Çakar ve Gülin Yoğurtçuoğlu
mcakar@baskent.edu.tr, gulinyogurtcuoglu@yahoo.com
Eleştirel - Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı

- Sence televole tarzı programların toplum üzerinde etkisi var mı?
- Televoleler toplum için kötü. İnsanları kötü yönde etkiliyor.
- Bunu biraz açar mısın?
- Yani boş bir dünya. Herkes böyle yaşamıyor ki. Zaten toplasan üç beş kişi. İnsanları lüks yaşama özendiriyor.
- Peki sen ne kadar sıklıkla seyrediyorsun bu tür programları?
- Karşılaştığım zaman. Yani pek sık değil.
- Okul bitince şansını televizyonda denemek istemez miydin?
- Zaten sunuculuk kursuna gitmeyi düşünüyorum. Onlardan çok fazla eksiğim olduğunu düşünmüyorum.[1]

Bir üniversite öğrencisi ile yapılan mülakattan alınan bu diyalog günümüzde çok da garip sayılmaz. Neredeyse gündelik hayatımızın, sohbetlerimizin, giyiniş tarzımızın, konuşma biçimlerimizin içinden bir yerlerden mutlaka magazin görselliğinin bir parçasıyla karşılaşıyoruz. Peki ama televizyondaki magazin programları ne kadar etkili? Örneğin, bu aralar Özcan Deniz'in dediğine bakılırsa, onun yeni saç modeli çok modaymış. Öte yandan bir ara İlhan Mansız'ın yaptığı her şey 'trendy'di. Tarkan'ın ise her yıl yenilenen saç modeli, giyiniş tarzı, kullandıkları arabaların modelleri gibi hemen hemen her şey gündelik hayatta bir yerlerden karşımıza çıkıyor. Yine benzer mülakatlarda, okul kantininde televolede bir önceki akşam yapılan kim şık kim rüküş puanlamasının, Türkiye'nin Irak'a asker gönderip göndermemesinden daha fazla konuşulduğunu gördük.

Ayrıca, yapılan haberlerin çok da gerçekçi olmadığını bildiklerini gördük. Gece hayatı olanlar, televole medyatikleriyle aynı ortamlarda biraz olsun bulunabilenler, kim kiminle haberlerinin çok da doğru olmadığını ve hatta muhabirle medyatik kişilerin röportaj soruları konusunda birazcık da olsa anlaştıklarını söylüyorlar. Ancak bunlar sadece o yerlere gidebilenler. Peki ya diğerleri?

Aslında bu programlarda hemen hemen herkese çekici gelebilecek belirli bir yaşam tarzı var. Öncelikle bu yaşam tarzı içinde her şey paraya endeksli. Kimin ne işle uğraştığı yok, bu insanlar aynen bir aşk filmindeki gibi, hatta abartalım, zengin erkek ile fakir kız bir aradalar ve erkeğin nereden para kazandığı, iş yaşantısı, ödemeleri, ailesiyle ilişkileri yani vakit alan pek çok şey yok sadece aşk var, konsantre bir yaşam söz konusu. Bu programlarda da aynen böyle. Sadece eğlenceye vakit ayıran, pahalı araba ve güzel sevgili ile 'saadet'lerini tamamlayan televole ünlüsü bir grup insan. Zenginliklerinin ve güçlerinin göstergesi ise nasıl tükettikleri ve tükettiklerini gururla göstermeleri. Tabii ki tüketim de başlı başına bir konu. Bu insanlar göz önünde, yaptıkları moda oluyor, yaşadıkları sansasyonel ilişkiler ana haber bültenlerine taşınıyor. Böylece nasıl tükettikleri ve ne tükettikleri de moda oluyor. Örneğin, Türkiye'deki süper zenginlerin profilini çizerken, Maxxium Ürün Müdürü Jihan Jabsheh; "Bu gruptakiler farklı olmak istiyor, herkesin içtiğini içmekten hoşlanmıyor. Absolute Nar Suyu ve Mojito da bu nedenle çok trendy oldu. Bu kitle markanızı içiyorsa, herkes içiyor. O nedenle pazarlama faaliyetlerimizin %90'ı bu gelir grubunu hedefliyor." diyor. **(1)**

Öte yandan bu tür televizyon magazinlerinde ünlülerin evleri, yaşam alanları gösterilerek, izleyicinin gözünde bu yaşam biçimi idealize ediliyor. Capital'e göre, "Türkiye'de evlerinin dekorasyonu için 50 bin ile 100 bin dolar arası para harcayan 160 bin tane (Türkiye'nin toplam konut sayısının %1 ini oluşturan) aile var." **(1)**

Tüm bunlardan çıkartabileceğimiz sonuç; Türkiye'de popüler kültür kavramının aslında iktisadi, sosyal, sınıfsal bağlamda ele alabileceğimiz çok geniş kapsamlı bir içeriğe sahip olduğudur. Türkiye'nin tarihsel değişim ve dönüşümü popüler kültürü de ana hatlarıyla şekillendirmiş, düşünsel ve simgesel alana yönelik olanın pazarlanabileceği bir Türkiye portresi çizilmeye başlanmıştır.

Kaynakça:

(1) Büyük, S. S. (2003). Süperlerin yeni profili. *Capital, 11* (7), 68-72.

[1] Bu diyalog, Mehmet Çakar'ın, üniversite öğrencilerinin Televole tarzı magazin programlarına olan tutumlarının araştırıldığı çalışmasından alınmıştır.

Tiyatroda Psikolojik Gerçeklerin İzleri ve Williams

Ayşegül Savaş
Mersin Üniversitesi - Güzel Sanatlar Fakültesi, Tiyatro Bölümü

Thomas Lanier Williams 1911 - 1983

Yüreğinde Akdeniz'e birkaç adım uzaklıkta olan Amerikalı yazar Thomas Lanier Williams (1911 - 1983), bir zamanların feodal aile yapısının, inançlarının, sevginin, güvenin ve paylaşımın kırıntılarını bir ziyafet gibi sunar duyularımıza. Bu sunumunda parçalanmış ve güven duygusunu kaybetmiş bireylerin umutsuzluklarını işler. II. Dünya Savaşı sonrasının yazarı olmasına rağmen, geçmişin zarafetine duyduğu hayranlık, onun yapıtlarında, bir zamanlar bu duygularla ve hayallerle yaşamına son veren annesinin psikolojik özelliğini taşıdığının kanıtı gibidir. O, bireyin kimliksizleşme sürecinde nasıl parçalandığını ve yoksullaştığını ağır ağır işler. Geçmişinde yaşayan bir anne, alkolik bir baba ve şizofren bir kardeşle kendine sevgisizliğin dünyasını yaratırken, bu yaratımda bugünün bireyine de göndermeler yapmayı başarır.

İletişimsizlik ve kopuk yaşamların kadın ve erkeği nasıl etkilediğini, olumsuzlukların yaşam yumağında nasıl bir çığ gibi devleşip bizi yuttuğunu işlerken, bizleri büyülü bir yaratıcılığın yolculuğuna da davet eder. Onun kahramanları hep kadınlar olmuştur; yaşadığı toplumun koşulları ve kültürü ile koşullandırılmış kadın, toplumsal kimliğinin cinselliğiyle birleştirilmiş bir varlık olarak gösterilmesine sebep olur. Williams buna şiddetle karşı çıkarken, cinselliğin nefes almak, su içmek kadar doğal olması gerektiğinin altını çizer. Kadının, zekası ve sağduyusuna olan güvenini kaybediş süreci, onun, hamle yapma yeteneğinden yoksun bir piyon gibi götürüleceği yöne doğru bekleyişini hazırlar.

Her yazar gibi Williams'ın da neredeyse tüm yapıtları, yaşamının psikolojik gerçekliklerini ortaya koyan bir kanıt gibidir. Hep o terk ettiği evi, kaçtığı sorunları ve geride yalnız bıraktığı kız kardeşine göndermelerle yüklüdür. "Sırça Biblolar" (1945) adlı oyunu ve ardından gelen "Arzu Tramvayı" (1947), O'nun yazarlıktaki başarısının en kalın çizgilerini taşır.

"Yağmur Gibi Söyle Bana", "Yaz ve Duman", "İguana'nın Gecesi", "Dövme Gül", "Kızgın Damdaki Kedi"; kadınların da en güzel işlendiği ve cinselliğin toplumsal tabulaşmalar altında nasıl ezildiğinin kanıtı olan eserleridir.

İçimizdeki ruhların kirlenerek hastalığa yakalanması ve kurtuluş yolu olmayan bir kangrene dönüşmesinin hikayesini en güzel detayları ve çözümlemeleri ile karşımıza çıkartır. İletişimsizliğin kökeninde yatan problemin tabularla sıkıştırılmış "kutsal kadın" olgusu olduğunu vurgularken, böyle bir kavramı ortaya çıkarıp var edenin bizler olduğunu da ileri sürer. "Yağmur Gibi Söyle Bana" adlı eserinde, daha perde açılır açılmaz kadın ve erkek kahraman arasındaki iletişimsizliği yüzlerimize haykırır:

"Kadın: Saat kaç?
Erkek: Pazar.
Kadın: Biliyorum Pazar olduğunu, saatini kurmazsın ki hiç!"

Kahramanlarına birer isim bile vermez Williams, sadece kadın ve erkek der. Kimliksizleşmenin yorgun ama hızlı olan sürecini bir anda diyaloglara döker; gitmek, uzaklaşmak isteyen kadının duygularını yağmur altında oyun oynayan çocukların duyduğu özlemle birleştirir, yağmur tüm oyun boyunca dışarıda yağar ve cinselliğin en büyük imgelemi olur.

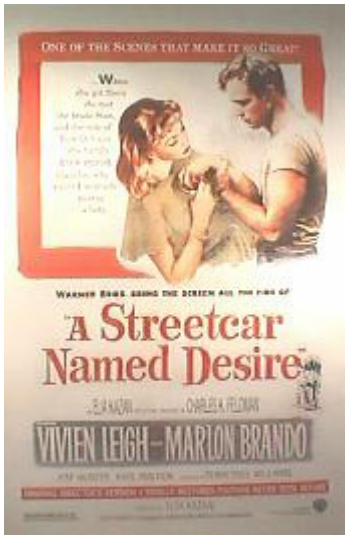
Williams, eserlerinde hep fantastik mekanlar var eder, dev eğrelti otlarıyla, gotik tarzda odalara açılan görkemli koridorları vardır. Mevsim yine yaz olur, ama yağmur sonrası sıcaklığının buğusunu ebem kuşağı renklerinden oluşan bahçelerine yükler.

Yinelenen yolculukların ve uğurlamaların duygu yüklü trenini, hep kaçınılmaz bir son olarak karşımıza çıkartır Williams. Ağır ağır ilerleyen raylar üzerindeki trenin yaşam yolculuğu yeni karakterlerin birini alırken birini bırakır istasyonuna. Yarattığı kahramanlar esaret gibi avuçlarının içinde tutarken arzulamalarını, geriye bıraktıkları sadece yalnızlıkları ve sesi kısılmış haykırışları olur. O halde yalnızlıklar kaçınılmaz bir son mudur onun eserlerinde? Akıl hastanelerinin bu gizli bekleyişlerini mi neticelendirir bizlerin dünyasında?

Williams'ın 1983 yılında, New York'ta soğuk yüzlü bir otel odasında intihar ettiğini ve yaşamına son noktayı böyle koyduğunu belgeleyenler, Onun tıpkı "Sırça Biblolar" adlı eserindeki Tom gibi uzaklara kaçışının yarattığı vicdan meselesini nasıl dizelere döktüğünü kanıtlamışlardır adeta:

"Annemin dediği gibi, aya değil ama çok uzaklara gittim..."

Psikolojik gerçeklere yönelmek isteyen Williams, gerçek dışı görüntülerden fazlasıyla yararlanır. Freud'un düşüncelerinden ve kavramlarından bir hayli etkilenmiştir. Kahramanlarında hep manidepresif bir durum vardır ya da şizofreninin amansız pençesinde yoğurur onların psikolojik durumlarını. Onunla onun dünyasındaki çarpıklıkları, arzuları, açmazları yaşadıkça boğucu bir arayışın içinde buluruz kendimizi. Şiirsel dili öylesine hoştur ki, tüm rahatsızlıkların içinde bile kendini dinletmeyi başarır. Kurduğu atmosfer öylesine fantastik gelir ki, hiçbir rahatsızlık hissetmeden cesaretle dalarsınız kahramanların dünyalarına.

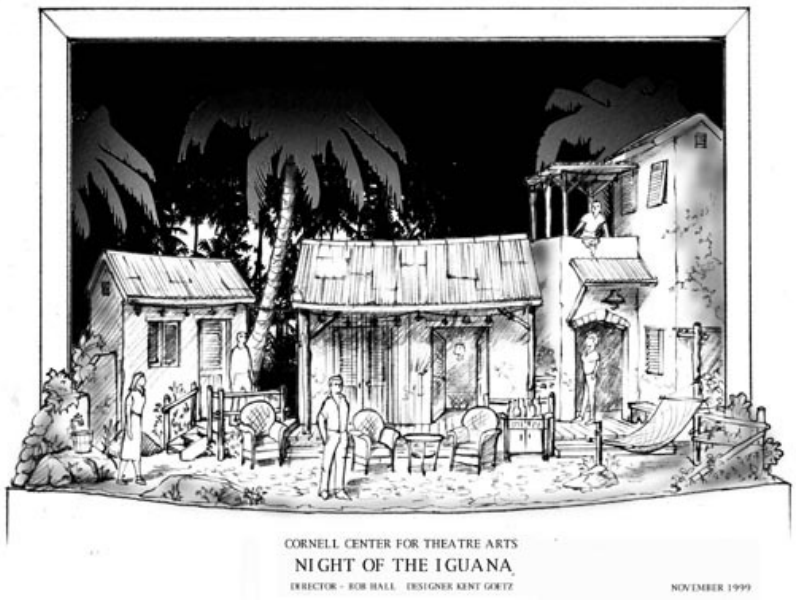

Kurallandırmalar içindeki yaşamlarımızın aslında ne kadar da başkalarına ait olduğunu anlatmak, bir diğer taraftan da içlerimizde ürküterek büyüttüğümüz çocuklarımızla tanıştırmak ister bizi Williams. O kendi hayatını çalan bir hırsız gibidir oynadığı kovalamaca oyununda ve aynı zamanda ebe olmayı da başarır.

"Yaz ve Duman" adlı eserinde Alma Winemiller adındaki kadın kahraman kendi fantazmları ve gerçek - akıl - beden arasındaki çatışma tarafından tutsak alınmıştır. "Arzu Tramvayı" nda Blanche Dubois'in sinirsel buhranı, daha sonra kendi hayatını mahvedecek aklının ve vücudunun çöküğünde belirir. "Kızgın Damdaki Kedi"de Williams alkolün delirtici etkilerini betimlerken bunları çok yakından bilmektedir. "Geçen Yaz Birdenbire" adlı eserini yazdığı sırada psikanalizdedir ve oyun kendi akli dengesi için mücadele eden bir kadının yakıcı dramını anlatır. "İguana'nın Gecesi"nde Williams artık yolun sonuna geldiğini anlayan, cinsel dürtülerin pençesine düşmüş alkolik bir rahip sunar.

O yirminci yüzyıl tiyatrosuna kalemini kazımış ve belleklere, kendi yaşam biçimini sorgulamayı başarmış bir yazar olarak yerleşmiştir. Yaklaşık otuz oyun, iki roman, kısa hikayeler ve iki yüz elliden fazla şiir yazmıştır.

Williams'ın gücü; şiddetli durumlar içerisinde, geçmişini aşma ya da bugünün basitliğinden, maddeciliğinden daha güven verici buldukları bir geleceği yaşatma çabası içinde olan ilginç karakterleri yakalamadaki başarısından kaynaklanmaktadır.

Sondra Wampler
"Notepad"

Başkent Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bağlıca Kampüsü, Eskişehir Yolu 20.km
Ankara

Tel: 0312 - 2341010 / 1726 - 1721 - 1674 - 1663
Faks: 0312 - 2341043
e-posta: info@elyadal.org

www.elyadal.org
www.pivolka.com